

СУБРОГАЦИЯ – ВСТЪПВАНЕ В ПРАВАТА НА УДОВЛЕТВОРЕНИЯ КРЕДИТОР

Николай Иванов¹

I. ПОНЯТИЕ

Суброгацията е правотехнически термин, разглеждан с основание от теоретиците в областта на облигационното право редом с институтите на изпълнението на облигационно задължение. Съдържанието, което се влага в термина е встъпване в правата на удовлетворения кредитор от страна на трето лице. Нормалното развитие на възникнало вече облигационно отношение е неговото прекратяване от страна на длъжника чрез пълно и точно изпълнение на облигационното му задължение. Това изпълнение на задължението погасява правото на кредитора. Когато обаче вместо длъжника едно трето лице с правен интерес изпълни облигационното задължение на длъжника, не се постига пълно погасяване на облигационното отношение. Погасява се само правото на вземане на удовлетворения вече кредитор по отношение на длъжника, докато правното задължение на длъжника остава. Постига се т.нар. частично погасяване на облигационното отношение. Изпълнилото трето лице е титуляр на право на регресен иск по отношение на длъжника за връщане на онова, което третото лице е изпълнило на кредитора. Неговото регресно право е необезпечено и възниква заплахата дали ще бъде удовлетворено. Тук българският законодател в чл.74 Закона за задълженията и договорите (ЗЗД) прилага далновидно следния подход: позволява на изпълнилото трето лице по силата на закона да встъпи в правата на удовлетворения кредитор за да обезпечи регресното му право.

Суброгацията е институт на облигационното право, чрез който удовлетвореното от трето лице вземане на кредитора продължава да съществува в полза на третото лице и преминава върху него заедно с всичките му принадлежности. Суброгацията е способ за преминаване на вземания, а не за погасяване на задължения. Терминът суброгация има латински произход и означава „заместване” – лат. “*Subrogare*”.

---

¹ Студент в програма “Право”, НБУ.

II. Исторически бележки

В сравнителноправен аспект суброгацията възниква в Рим като право на поръчителя да иска от кредитора да му прехвърли обезпеченията си срещу длъжника по реда на *procuratio in rem suam*. Конструкцията била наречена *benefitio cedendarum actionum*, а обяснението ѝ било, че поръчителят, който плати, купува правата на кредитора. За да гарантира поръчителя, римската юриспруденция му дала право на възражение за измама, в случай че кредитор откаже да прехвърли правата си. Друга близка до суброгацията правна фигура е и *successio in locum creditoris*, която се давала на този, който плати обезпечено с ипотека вземане. Постепенно кредиторът бил лишен от възможността да се противопостави на прехвърлянето на обезпеченията си върху третото лице и искането на третото лице се превърнало само във формалност. За първи път суброгацията се кодифицира в *Code Civile*. Днешния си облик института придобива под влиянието и на каноническото право и старото френско право. В Германския граждански законник (ГГЗ) се говори за легална цесия, както и за преминаване на вземането в полза на платилия дълга поръчител.

III. ПРАВНА СЪЩНОСТ

В литературата съществуват спорове относно същността на законната суброгация. Без да навлизаме в подробности около теоретичните обосновки на отделните автори, ще посочим различните становища. Повечето автори приемат, че е налице законова фикция, по силата, на която задължението на длъжника към кредитора се погасява, за да възникне в полза на изпълнителя трето лице. Според това виждане законът приема за дадено нещо, което не съществува. Удовлетвореното вече вземане продължава да съществува, но в полза на третото лице заедно с всичките си особености и привилегии и акцесорни права. Според друго становище суброгацията е необяснимо явление, защото има противоречие между правната логика и изискванията на живота. Трети приравняват суброгацията на законова цесия – прехвърляне на вземането, смяна кредиторите, която обаче настъпва по силата на закона, без да е необходима изразена воля за това

IV. ВИДОВЕ И ФУНКЦИЯ

Основната и най-важна функция на суброгацията е да обезпечи удовлетворяването на правата, които третото лице има срещу длъжника с оглед на вътрешните им отношения. Третото лице е изпълнило чуждо задължение, удовлетворило е кредитора, но

изпълнението има само относителен погасителен ефект – превръща се от задължение на длъжника към кредитора в задължение на длъжника към третото изпълнило лице. За да стане това обаче е необходимо третото лице да е имало правен интерес да изпълнява облигационното задължение на длъжника. Именно заради правния му интерес законът му признава възможността на встъпи в правата на удовлетворения кредитор, за да могат да се гарантират и неговите права. Суброгацията не е нищо друго освен смяна на кредиторите по силата на закона. В литературата се поддържат противоположни становища за видовете суброгация. Някои автори приемат съществуването на два вида суброгация – законна и договорна. Други автори отричат договорната суброгация, като привеждат и аргументи в тази насока. В настоящето изложение ще се спрем на законната суброгация, като ще отделим няколко думи и за договорната такава. Съществува и друго разединение в облигационноправната литература относно видовете суброгация. Освен пълна, някои автори поддържат становище, че съществува и частична суброгация. Споровете са теоретични, а ние ще отделим място и на частичната суброгация.

V. ПРАВНА УРЕДБА

Режимът на суброгацията в нашето право е уреден сравнително пестеливо. Правна регламентация има само законната суброгация. Освен едно общо правило, уредено в чл.74 ЗЗД, в сила са и няколко специални норми – чл.56, 146, 155, 178 ЗЗД, чл.402 Търговския закон (ТЗ).

1. Фактически състав

Сравнителноправния анализ разкрива два подхода към законната суброгация. Някои законодателства уреждат встъпването в правата на удовлетворения кредитор по право само в предвидените от закона случаи – чл.1251 Френския Граждански Кодекс (ФГК). Други закони, като ЗЗД, уреждат общи предпоставки на суброгацията и я допускат поначало винаги, когато те са налице. Българският законодател познава обаче и изключения от общите положения на суброгацията. Отклонения са възможни в две насоки. От една страна, за да защити интересите на третите лица, законодателя може да ограничи суброгацията, независимо че предпоставките на чл.74 ЗЗД са налице – такава е хипотезата на чл.155 ЗЗД. От друга страна, когато правата на изпълнителят лице трябва да бъдат осигурени, то встъпва в правата на кредитора, независимо че изискванията на чл.74 ЗЗД не са спазени – чл.178 ЗЗД.

Юридическият факт на законната суброгация е сложен. Елементите на този фактически състав следва да се изведат от правилото на чл.74 ЗЗД: *„Този, който е изпълнил едмо чуждо задължение, като е имал правен интерес да стори това, встъпва в правата на кредитора”*. Първият елемент на фактическия състав е наличието на **изпълнение на задължение**. Задължението трябва да е действително и да не е погасено. Без значение е юридическият факт, породил задължението на длъжника. Изпълнението трябва да е точно. Забавеното изпълнение, ако по отношение на останалите параметри на престацията е точно, също прехвърля правата на кредитора по отношение на третото лице, защото премахва последиците от забавата. В литературата съществуват и становища, че не само изпълнение суброгира третото лице в правата на кредитора, но и други погасителни способности – даване вместо изпълнение, прихващане със свое вземане и др. Непосредствено от текста на чл.74 ЗЗД следва че не всяко трето лице, което е изпълнило чужд дълг се ползва от суброгационно право, а само онова, което е имало **правен интерес** да стори това. Това е и вторият елемент от фактическия състав на суброгацията. Терминът „правен интерес” се нуждае обаче от конкретизация. Решение 773/2002г. 2 г.о. Върховния Касационен Съд (ВКС) определя в някаква степен, че правен интерес от встъпване в правата на удовлетворения кредитор има при наличие на заплаха от претърпяване на имуществени вреди от страна на третото лице т.е съществува зависимост на имуществото на третото лице от поведението на кредитора. Правен интерес е налице при наличие на изискуемо вземане на кредитора срещу третото лице – така е при солидарните задължения – чл.127 ал.2 ЗЗД, поръчителите – чл.146 ЗЗД, гарантите по банкова гаранция – решение 1817/1995г. 5 г.о. ВКС, имуществените застраховки. Аналогичен е и положението, в случай че третото лице няма облигационно задължение към кредитора, но е дало на кредитора реално обезпечение за главния дълг – чл.155 ал.2 ЗЗД, или е купило от длъжника заложена или ипотекана вещ – чл.155 ал.1 ЗЗД и чл.178 ЗЗД. Когато вземането на кредитора е погасено поради направено от длъжника плащане, суброгацията е недопустима – решение 1470/1977г. На 1 г.о. Върховния Съд (ВС) на Република България.

Възможна е ситуация, при която третото лице и кредитора да не са страни по правоотношение, но с поведението си кредитора да застрашава целостта патримониума на третото лице. Такава ще бъде хипотезата при конкуренция между няколко ипотекни върху един и същ недвижим имот. Ипотекарен кредитор от по-задан ред, както и хирографарен кредитор имат правен интерес да изпълнят задължение на кредитора с ипотека от по-преден ред. В противен случай е възможно имотите на длъжника да се изнесат на публична продажба, без да се получи от прадажбата на тези имоти цена, която да

удовлетвори кредитори с по-задан ред, а също и хирографарните кредитори, и техните активи ще намалееят.

По изключение се допуска от закона и суброгация без наличие на правен интерес. В хипотезата на чл.56 ЗЗД трето лице, което изпълни по погрешка чужд дълг, не се суброгира в правата на кредитора. Ако обаче кредитора се е лишил добросъвестно от документа или от обезпечението на задължението, третото лице встъпва в правата на кредитора. В противен случай третото изпълнило лице би могло да търси даденото по правилата на неоснователното обогатяване. Освен посочените в чл.74 ЗЗД елементи фактическият състав на суброгацията има и други, допълнителни елементи. Първият от тях е наличието от третото лице на **регресни права** срещу длъжника – решение 3191/1973г. На 1 г.о. на Върховния Съд. Тази зависимост исторически и догматически има основанието си в принципа за забраната на неоснователното обогатяване.

Регресните права на третото лице могат да имат различно основание – договор за поръчка – чл.285 ЗЗД, водене на чужда работа без пълномощие – чл.61 ЗЗД, неоснователно обогатяване – чл.59 ЗЗД. Регресните права са не само предпоставка, но и граница на суброгацията – чл.146 ал.2 ЗЗД, чл.155 ал.2 ЗЗД. Третото лице встъпва в правата на кредитора само до размера на регресните си права, независимо че размерът на изпълнението може да е по-голям. Суброгацията е само за разликата между изпълненото от третото лице и размера на неговите регресни права по отншение на длъжника.

Настъпването на суброгацията се обуславя и от наличието на **права в момента на изпълнението**. Дори и да има регресно вземане, третото лице не може да се суброгира в права, които кредитора няма. Кредиторът трябва да предаде на третото лице всички необходими диспозитивни и свидетелстващи документи по главния дълг и акцесорните задължения, за да улесни третото лице при доказването им – арг. от чл.99 ал.3 ЗЗД и чл.133 б.”в” ГПК. Това предаване не е елемент от фактическия състав на законната суброгация, а задължение на кредитора, последица на суброгацията.

2 Правно действие

Правното действие на законната суброгация не е еднакво в различните случаи, при които тя се допуска. **Различия могат да възникнат с оглед на правата, в които се встъпва, лицата, срещу които се встъпва, и размера на правата, в които се встъпва.**

Видът на правата, в които се суброгира третото лице се извежда от теоретиците по правно-логичен път. Третото лице не встъпва в задълженията на кредитора по

правоотношението кредитор – длъжник. Това следва от граматическото тълкуване на всички разпоредби, посветени на суброгацията – чл.56, чл.74, 146 ЗЗД. По тълкувателен път следва да се изключат от кръга на възможните права, в които може да се суброгира третото лице, и непрехвърлимите права на кредитора. Върху третото лице няма да преминат неимуществените права на кредитора, несамостоятелните имуществени права и правата, свързани с личността на кредитора. Третото лице не може да се ползва и от правата, обявени от закона за непрехвърлими. Договорно установената непрехвърлимост между длъжника и кредитора не обвързва третото лице – чл.21 ал.1 ЗЗД.

Като второ ограничение би могло да се посочи и зависимостта на суброгацията от регресните права на третото лице. Третото лице встъпва само в онези права на кредитора, които облагодетелстват събирането на личното вземане на третото лице по вътрешните му отношения с длъжника. Спорен е въпросът дали може третото лице да се суброгира в правата на кредитора да развали договора. Третото лице няма задължения към длъжника. Изпълнението трето лице няма интерес да развали договора. В теорията са застъпени и аргументирани различни становища.

Върху третото лице преминават всички прехвърлими права на кредитора, които могат да му послужат за удовлетворяване на регресното му вземане по отношение на длъжника.

По същността си те могат да бъдат вземания, вещни права, имуществени права върху нематериални блага, ограничени вещни права и пр. Третото лице се суброгира и в акцесорните права на кредитора, които имат обезпечителен характер за главницата. Това са най-напред залога и ипотеката. Те са най-сигурното средство за получаване на сумите, които третото лице може да иска от длъжника. Подобна функция имат и привилегиите и правото на задържане, неустойките, лихвите, задатъкът поръчителството. Третото лице се суброгира и в правата по чл.134 ЗЗД и в тези по чл.135 ЗЗД, с които кредиторът разполага, защото и те имат обезпечителен характер. Преминават и естествените права на кредитора, защото длъжника може да ги изпълни по реда на чл.118 ЗЗД.

Третото лице се суброгира срещу длъжника и срещу всички лица, които са обезпечили неговото задължение. Докато встъпването в правата на кредитора срещу длъжника е винаги допустимо, щом са налице предпоставките на чл.74 ЗЗД, и е в пълен размер, суброгацията срещу третите лица е ограничена както по хипотези, така и по размер.**Суброгацията има действие за главното вземане.**Както вече беше отбелязано, третото лице се суброгира в правата на удовлетворения кредитор само до размера на регресното му вземане.

Суброгацията е пълна, когато третото лице удовлетворява изцяло кредитора. Тя е „частична”, ако изпълнението е частично и само част от правата на кредитора преминават върху третото лице. ЗЗД не урежда с общо правило хипотезата на частичната суброгация, което естествено поставя и въпроса за нейното съществуване. В облигационноправната теория са застъпени различни гледища, като интерес от теоретична гледна точка представляват аргументите в подкрепа на допустимостта на частичната суброгация. Когато предпоставките на чл.74 ЗЗД са налице, но има частично изпълнение на задължението на длъжника и то е прието от кредитора, приема се от някои автори, че е налице частично встъпване на третото лице в част от правата на кредитора. Този извод се аргументира и с правилото на чл.402 ал.4 Търговския Закон (ТЗ), който урежда хипотезата на частична суброгация при имуществените застраховки.

Суброгацията има за последица встъпване на третото лице в правата на удовлетворения кредитор. Третото лице не може да встъпи в повече права или в по-голям размер от тези на кредитора – решение 902/2003г. На 5 г.о. на Върховния Касационен Съд. При законната суброгация третото лице встъпва в исковете, които е завел кредитора по съдебен или изпълнителен процес, в случай че кредиторът се е сдобил с изпълнителен лист на база влязло в законна сила съдебно решение.

Третото лице встъпва както в материалните, така и в процесуалните права на удовлетворения кредитор. Колкото до материалните – третото лице встъпва както в основните материални, така и в обезпечителните секундарни права.

Библиография:

Поля, Голева . Облигационно право, учебник за студенти по специалността Право, второ допълнено и преработено издание, София, Фенея, 2006.

Ангел, Калайджиев. Облигационно право. Обща част, четвърто издание, София, Сиби, 2007.

Ал. Кожухаров . Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение , Книга първа, София. 1992.

Ал. Кожухаров. Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение, Книга втора, София. 1992.

Методи Марков. Облигационно право. София, 2007.

Михаил Андреев . Римско частно право. София, Софи-Р, 1992.

Любен Василев. Българско вещно право. София, 1995.

Петко Венедиков. Ипотеки, залог и привилегии, София, 1994.

Петко Венедиков . Встъпване в правата на удовлетворения кредитор в римското и в българското гражданско право. В: Годишник на Софийския Университет.

Витали Таджер. Гражданско право на НРБ. Дял първи, София, 1972.

А. Милев, М. Порталски . Латински език. Учебник за юристи, София, 1959.

З. Сукарева . Необходима ли е правна уредба на договорната суброгация - *Съвременно право*, 2003, № 2 , с. 50-62.